

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТНО-ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті актуалізується значення проектно-художньої творчості учнів в процесі їх трудової підготовки, виявляються фактори, що обумовлюють особливості процесу творчості у дитячому віці.

Ключові слова: творчість, дитяча творчість, проектно-художня творчість, творчі здібності, особливості дитячої творчості.

Забезпечення творчого розвитку особистості – найважливіше завдання всіх світових освітніх систем. В трудовій підготовці школярів значне місце посідає підготовка їх до творчої праці шляхом залучення до проектно-художньої творчості, свідченням чого є основна мета освітньої галузі "Технологія" та чинної програми з трудового навчання учнів середньої загальноосвітньої школи.

В науковій літературі творчість визначається як діяльність результатом якої є створення чогось принципово нового. Проектно-художню творчість ми розглядаємо як особливу творчу проектно-художню діяльність метою якої є проектування нових речей або явищ, які мають відповідні функціонально-художні якості, об'єктивну або суб'єктивну новизну, особисте або суспільне значення.

Для мети навчання принципово суттєвою відмінністю є те, що учні в переважній більшості випадків не створюють нових для суспільства цінностей. Вони відтворюють цінності, уже відомі, і лише в окремих випадках на відомому рівні свого розвитку і в залежності від організуючої діяльності вчителя, можуть створювати цінності нові і для суспільства [5, 78]. Тому, стосовно процесу навчання, творчість варто визначити як форму діяльності учня, спрямовану на створення об'єктивно або суб'єктивно якісного нових для нього цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта. Важливо, щоб суб'єктивно нове створювалось шляхом здійснення специфічних, творчих процедур. Останнє і характеризує спільне в творчості при суспільному, в тому числі науковому і навчальному пізнанні. Засвоюючи в процесі творчості знання і способи діяльності, уже відомі суспільству, школярі поряд з ними і окрім них засвоюють способи самостійного нарощування нових знань [5, 79].

Розв'язання ігрових, навчальних, практичних завдань, конструювання механізмів або наукове відкриття вимагають від людини схожих зусиль. Коли рішення невідоме, їй доводиться здійснювати творчий акт незалежно від того, чи було воно раніше знайдене кимось іншим. І хоча з соціальної точки зору розв'язання навчального завдання, робота над твором, художня діяльність чи технічна творчість не є продуктивною діяльністю, проте їхня психологічна природа така сама, що й у побудові наукової теорії, створенні шедевр мистецтва [2, 7].

Специфічною формою прояву дитячої творчості є вирішення різноманітних творчих, або проблемних задач, які або всі повністю є новими, незнайомими для суб'єкта, або ж, по меншій мірі, містять значну новизну, що передбачають значні розумові зусилля, спеціальний пошук, знаходження нового способу їх рішення. Діяльність по вирішенню таких задач можна вважати творчою діяльністю [6, 24]. Навчальна творчість багато в чому являється формою асиміляції інших видів творчості, оскільки в ній відбувається імітація різних видів діяльності [6, 9].

Ефективність підготовки майбутнього вчителя трудового навчання знаходиться в прямій залежності від обізнаності його з факторами, які впливають на особливості протікання процесів творчості дітей, виявлення котрих і представляє мету нашої статті.

Віковий період дітей основної школи вважається віком перехідним і найбільш важким в художньо-педагогічному відношенні. Будь-яке мистецтво, культивує спеціальні прийоми втілення своїх образів, володіє своєю особливою технікою і це поєднання технічної дисципліни з творчими вправами, є самим цінним, що має педагог в цьому віці [3, 75].

Ідея організації творчого навчання учнів не є новою; започаткована ще Сократом, вона набула подальшого розвитку у працях видатних педагогів Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталощі, Л.М. Толстого, К.Д. Ушинського, Г.С. Сковороди, В.О. Сухомлинського. На сучасному етапі дослідженню навчально-творчої діяльності присвячено роботи Ш.О.Амоно-

швілі, В.А. Андрєєва, Л.С. Виготського, І.П. Волкова, В.В. Краєвського, Ю.М. Калюткіна, О.І. Кульчицької, І.Я. Лернера, А.І. Матюшкіна, В.О. Моляко, В.В. Рибалки, С.О. Сисєвої та інших.

Вчені, що досліджують творчість дітей сходяться в думці про особливий її прояв в дитячому віці.

Г.С. Батищев називає дитячу творчість цінностями, якими дитинство може "надихнути" все людське життя. На його переконання особливості дитячої творчості проявляються в наступних положеннях.

По-перше – здатність дивуватися світу у всій його невичерпній таємничості, загадковості, проблемності. Це мистецтво "тушити і анулювати" інерцію минулих зустрічей з світом і жити, неначебто народжуючись знову і знову перед обличчям несподіваних і негаданих дійсностей. Разом з тим це – безмежна чутливість на все, що йде від світу, це чутливість серця всіма протиріччями, дисгармоніями і невідповідальностями.

По-друге – здатність до радикального, всезахоплюючого самооновлення – не лише на периферії своєї сутності, а в самому внутрішньому Я, причому без побоювань розчинитися і зникнути в новизні, в процесі становлення іншим. Це означає уміння не лише відгукуватися на всю повноту і унікальну "свіжість" ситуації - завдання, що зустрілася, але також невимуснено віддаватися їй всією повнотою можливостей своєї душі, всією своєю сутністю і віддано.

По-третє – спілкування, або життя в взаємозв'язку з іншими і глибокої співучасті іншим, а через них і в їх особі – у взаємності і співучасті всьому існуючому у світі[1].

В. О. Моляко вважає, що неоднозначність дитячої творчості завжди обумовлена індивідуальністю дитини, але разом з тим виділяє ряд особливостей, які є типовими. Важливим серед них є те, що дитяча творчість найчастіше пов'язана з ігровою діяльністю, коли дітям цікаво, вони захоплені, "розгальмовані", входять в азарт, адже це свого роду захоплення.

Особливо проявляє себе, переконує В.О. Моляко, така "загальновікова" риса творчого процесу, як несподіваність, довільність, спонтанність творчості. Творчий процес часто протікає на неусвідомленому рівні, а у свідомість раптово попадає лише її кінцевий результат (здогадка). Власне несподіваним буває лише результат психологічної діяльності, причому для дитини цей результат не завжди є неочікуваним: у неї своя логіка і те, що дивує дорослих, для неї буде природним висновком.

Принципово важливою особливістю дитячої творчості є те, що вона здійснюється на ґрунті, де відсутня більшість змістових факторів, якими бувають "завантажені" дорослі [6, 20-21].

Д.О. Тхоржевський до особливостей дитячої творчості відносить:

- за невеликим винятком діти створюють нові продукти, що не мають суспільного значення, тобто створюють нове для себе, тим часом як суспільству це нове уже відомо. Отже, таке нове має суб'єктивний характер, проте з точки зору психології праця учнів не позбавляється при цьому творчого характеру, бо в процесі її діти роблять для себе відкриття. Для розвитку здібностей учнів характер новизни не має значення;
- навчальний характер творчості висуває на перший план не результати творчої діяльності, а підготовку до неї у майбутньому у виробничих умовах;
- творча діяльність учнів відзначається нижчим рівнем самостійності [8,139].

В результаті дослідження художньої творчості дітей, представленого в роботі [7], вдалося установити, що дитина в своєму психофізичному розвитку переживає декілька періодів.

Перший період характеризується перевагою рухово-дотикових методів у сприйманні і засвоєнні дитиною оточуючого світу. Зорові враження підкоряються цим первинним способам орієнтації дитини в умовах зовнішнього середовища. Всі дії дитини і продукти її творчості можуть бути зрозумілі і пояснені, як в основному, так і зокрема, цим взаємовідношенням між рухово-дотиковими і зоровими способами світосприймання дитини. Дитина надає перевагу виготовленню речей, а не їх зображенню, намагається використовувати їх у край утилітарно, головним чином у процесі гри. В цей період дії дитини відрізняються сильним емоційним забарвленням. Дія фізична переважає над аналітичними процесами свідомості. Продукти творчості відрізняються крайнім схематизмом і являють собою самі загальні символи речей. Їх зміни і дії не відтворюються. Поступово зір починає відігравати все більшу роль в справі оволодіння світом з боку дитини. Рухово-дотиковий апарат підпорядковується зоровому. Тривалий період дитячого творчого розвитку з проміжними формами, поява і характер яких обумовлені боротьбою двох протилежних установок, закінчується повною перемогою виключно зорової орієнтації.

Новий період пов'язаний із послабленням зовнішньої, фізичної активності, із посиленням активності розумової. Наступає полоса аналітичного розмірковування в дитячому розвитку, яка триває протягом пізнього дитинства, раннього юнацького віку. У сприйманні світу і творчому відображенні цього сприймання відіграють тепер керівну роль зорові віхи. Підліток стає все більше глядачем, споглядаючи світ з боку, розумово досліджуючи його, як складне явище, сприймає в цій складності не стільки уже багатоманітність і наявність речей, як це було в попередньому періоді, скільки відношення між речами, їх зміни. Він знову приходить до усвідомлення процесу (як і в самому першому періоді розвитку), але процесу, що протікає в зовнішньому світі, а не в його власній дії. Період теоритизації, розчленування даної речі, даних відношень змінюється періодом історичного сприймання світу як сукупності подій, речей, що чергуються з часом. Підлітку і юнаку стає органічно близька і зрозуміла ідея становлення, розвитку.

В мистецтві в цей період визначається і росте прагнення до образотворчої індивідуальної форми, ілюзорної і натуралістичної. Зорова орієнтація простору і його зображення приводять до законів перспективи і до методів перспективної побудови того, що зображується.

В період юності відбувається звичайно більш або менш рішуче повернення до вольового і емоційного світосприймання і його творчому більш вільному відображенню.

Все викладене зумовлюється загальним масивом психофізіологічного розвитку, всім тим, що лежить глибше статі і її особливих властивостей.

Далі суттєву роль відіграють статі і фактори напівбіологічного – напівсоціологічного порядку, на кінець – дія на дитину суспільного середовища.

Удалося достатньо чітко виявити і підтвердити те, як сприймає і як передає дитина простір і речі в ньому, – обумовлене первинно біологічним фактором. Інші елементи форми, наприклад, лінія, колір, їх співвідношення і вибір, обумовлені не лише факторами біологічними, але й іншими. При цьому, чим складніше форма і чим більше процес її реалізації вимагає розумової діяльності з боку дитини, тим більше помічається дія з боку фактора соціального. Так, особливо впливає дія суспільного середовища на розвиток сюжету як форми дитячої творчості.

Можна сказати, що головні характерні риси кожної фази художньо творчого розвитку дитини і їх послідовність обумовлені біологічно і немінучі. Але прискорення і сповільнення загального процесу і окремих його періодів, як явище масове, залежать головним чином від суспільних умов, від того побутового середовища, яке дитину оточує [7, 33].

Основні педагогічні висновки із викладених вище загальних посилань можуть бути зведені до наступних положень.

Дитячий розвиток, загальне і художнє обумовлене строгими закономірностями. Ці закономірності установлюють необхідне замкнуте коло послідовності розвитку в межах кожного періоду. Кожний вік має для себе свою власну цінність. І все ж життєво-творчі сили кожного віку повинні бути "зжити" перш за все для нього. "Незжитість" фаз розвитку приносить без сумніву шкоду, залишаючи в початковому, нерозгорнутому вигляді ряд психічних можливостей, реалізація яких збагатила б організм. Відсутність такої реалізації приводить до тієї нерівномірності і дисгармонії в співвідношенні між нерозвиненими і розвиненими здібностями і сторонами психіки. Дрімуюча, початково існуюча в психіці здібність, пробудившись, навіть у зрілому віці, у своєму розвитку проходить типовий, але прискорений шлях до рівня інших здібностей, що її обігнали. Цей процес, збільшуючи суму життєвих проявів, тим не менше супроводжується рядом немінучих ускладнень у взаємовідношеннях між різними сторонами психіки, поки не установиться рівновага. Звідси зрозуміла величезна перевага нормального різностороннього розвитку дитини.

Лише при всіх цих умовах кожний період-вік може бути нормальною сходинкою, підготовкою до віку наступного і пов'язаного з ним нового змісту і нових норм психіки [7].

Л.С. Виготський, вивчаючи особливості механізму творчості, значну роль відводить комбінуючій властивості творчої уяви дитини. Діяльність творчої уяви виявляється дуже складною, але залежить від цілого ряду самих різноманітних факторів. Абсолютно зрозуміло, що ця діяльність не може бути однаковою як у дорослого, так і в дитини. В кожний період життя творча уява працює особливим чином, властивим якраз тому ступеню на якому стоїть дитина, але для підлітка вже недостатньо однієї діяльності творчої уяви, для втілення його творчої уяви необхідно набути спеціальних художніх умінь та навичок. Синтез художньої і виробничої праці як найбільше відповідає творчості дитини в цей період. Новий матеріал і нові, на цей раз, утилітарні задачі можуть дати новий поштовх творчості дітей. Якщо в молодшому віці переборювання технічних труднощів гальмувало їх творчі пориви, та зараз навпаки: певні обмеження, технічні труднощі, необхідність застосувати свою винахідливість в

певних рамках піднімає їх творчу трудову дисципліну. Звідси важливість технічного моменту, яким варто озброїти творчість для того, щоб вона була можлива в цей період, тому що він дає в найбільш близькій для дитини формі зерно творчої праці [3].

Психологами переконливо доведено, що кожній людині властиві задатки творчих здібностей, кожній нормальній дитині. Є. С. Громов підкреслює, що весь історичний досвід засвідчує, що кожна дитина не залежно від статі, раси, національності і сімейного статусу володіє певним творчим потенціалом. Це свого роду талант в собі. Але міра його прояву залежить від багатьох соціальних, психологічних, фізіологічних, генетичних факторів одні з яких уже відомі, другі досліджені гірше, а треті зовсім ще не виявлені [4, 47].

Отже, з викладеного можна зробити висновок, що проектно-художня творчість учнів основної школи має свої особливості, які зумовлені рядом біолого-психологічних та соціальних факторів. Виходячи з важливості проектно-художньої творчості в трудовій підготовці школярів, вчитель трудового навчання повинен мати відповідну підготовку, яка б максимально відповідала вимогам особливостей творчої діяльності дітей певного вікового періоду. Розробка таких методик підготовки майбутнього вчителя трудового навчання і представляє мету наших подальших досліджень.

O.V. Plutok

PECULIARITIES OF THE BASIC SCHOOL STUDENTS' CREATIVE ARTISTIC PROJECT

The significance of project-oriented creative artistic activity is discussed in regard to the issue of labour training. Factors determining peculiarities of children's creativity are highlighted.

Key words: creativity, children's creativity, creative artistic project activity, creative abilities, peculiarities of children's creativity.

Література

1. Батищев Г.С. Введение в диалектику творчества. – СПб.: Изд-во РХГИ, 1997. – 464 с.
2. Борко В.І. Тютюнников А.М. Як визначити творчі здібності дитини? – К.: Україна, 1991. – 79 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
4. Громов Е.С. Художественное творчество. (Опыт эстетической характеристики некоторых проблем). – М.: Политиздат, 1970. – 263 с.
5. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
6. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач. – К.: Рад.школа, 1983. – 94 с.
7. Революция – искусство – дети. Материалы и документы. Из истории эстет. Воспитания в сов. Шкл.: Кн.для учителя. В 2 ч. Ч.2. 1924-1929 / Сост. Н.П.Старосельцева. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1988. – 367 с.
8. Тхоржеський Д.О. Методика трудового та професійного навчання. – К.: РННЦ "ДІНІТ", 2000. – 248 с.

Надійшла до редакції 21.03.2008 р.